

Med anledning av uppgifter i media

Med anledning av att det i media och på sociala medier förekommer omfattande sakfel rörande föroreningsituationen i Mariebo så kommer detta informationsbrev ta upp och förklara en del fakta som är viktiga att känna till.

Den som hellre vill läsa en kort sammanfattning av infobrevets innehåll hänvisas till den gröna faktarutan i slutet av brevet.

Om riskklassning av förorenade områden i Sverige

I Sverige har man gjort en kartläggning av var det kan finnas förorenade områden runt om i landet. Detta arbete har pågått sedan 1990-talet och ledde fram till att det idag finns ca 80 000 områden i Sverige som potentiellt sett kan vara förorenade. För att Sverige ska kunna prioritera mellan vilka förorenade områden som behöver hanteras först så har alla identifierade områden fått en riskklass enligt MIFO (metodik för inventering av förorenade områden, NV-rapport 4918) mellan 1 och 4 där 1 är högst risk och därmed behöver undersökas först.

Om riskklassning och åtgärdsbehov vid Färgaren

Översatt till föroreningsituationen vid Färgaren i Jönköping innebar Sveriges riskklassning att området tilldelades riskklass 1 vid den första historiska inventeringen. Anledningen till riskklassningen är föroreningstypen för den aktuella branschen (kemtvättsvätska) i kombination med bostadsmiljö, som innebär att det kan finnas en teoretisk risk för att människor exponeras för hälsoskadliga ämnen. Som ovan har förklarats så är riskklassningen framtagen för att prioritera mellan Sveriges alla potentiellt förorenade områden. Riskklassningen innebär däremot inte att det är konstaterat att det skulle vara farligt att bo i området.

Efter att riskklassningen gjordes har området också hela tiden varit högt prioriterat i Sveriges arbete med att undersöka och sanera de många områden som finns runt om i landet.

De omfattande mätningar och kontroller av inomhusluft och dricksvatten som har gjorts i området sedan det först inventerades har visat att det finns spår

Information om före detta kemtvätten Färgaren

Detta informationsbrev vänder sig till de fastighetsägare som tidigare har berörts av undersökningarna vid den före detta kemtvätten vid kvarteret Obygden.

Jönköpings kommun, Sveriges geologiska undersökning (SGU) och Länsstyrelsen i Jönköpings län vill på detta sätt ge information om vad föroreningsituationen innebär för boende i kvarteret.

Utskick av informationsblad distribueras av Jönköpings kommun.

av kemtvättens föroreningar på fastigheter närmast den gamla tvättens placering – men dessa ligger som regel långt under riktvärdena för dricksvatten och inomhusluft (se nedan om uppmätta halter och riktvärden). De uppmätta halterna i inomhusluft och dricksvatten föranleder alltså inte, med något enstaka undantag, ett åtgärdsbehov eftersom de ligger under de värden som kan accepteras för boendemiljö.

Det som däremot har konstaterats är att det förekommer höga halter av förorening i marken där tvätten stod (källområdet) som innebär en risk att föroreningen kan spridas till omgivningen. De mätningar som har utförts utanför källområdet visar att det också sker en spridning till omgivande miljö. Eftersom det är angeläget att det i Sverige finns en giftfri och god bebyggd miljö så behöver källan till föroreningen tas bort så att marken kan användas utan omfattande restriktioner även vid en framtida förändrad bebyggelse. Åtgärdsbehovet tar alltså även hänsyn till framtida generationer. Sammantaget innebär det att det finns ett behov av att åtgärda föroreningen för att säkerställa boendemiljön även på längre sikt och att spridningen av förorening till omgivande miljö minskar.

Det kommer, med all sannolikhet, att finnas kvar spår av förorening från kemtvätten under lång tid framöver. Det gäller oavsett vilken åtgärdsmetod som väljs och det gäller generellt för förorenade områden. Att nå ner till noll förorening på kort sikt är helt enkelt inte möjligt men att det finns mätbara halter av ämnen från kemtvätten kvar efter åtgärden är inte samma sak som att det innebär en risk för människa och miljö.

Om föroreningens farlighet och riktvärden

Att ett ämne kan mätas är inte samma sak som att det innebär en risk. Den enklaste jämförelsen som kan göras, och som många kan relatera till, är till exempel radon som går att uppmäta i väldigt många bostäder i Sverige och som många människor exponeras för. Risken anses vara acceptabel om radonhalten hålls under rikt- och gränsvärden i inomhusmiljön. Jämförelsen med radon är inte menad att likställa föroreningen vid Färgaren med en radonförorening utan används här som ett exempel på att förklara att människor exponeras för olika ämnen i miljön men att de måste uppgå till vissa nivåer för att de också ska innebära en risk.

Det ämne som kemtvätten framförallt använt är tetrakloreten, som brukar benämnas PCE. Det kan ses tydliga rester av PCE i marken där kemtvätten stod. Tetrakloreten (PCE) kan brytas ner till trikloreten, som brukar benämnas TCE eller bara "tri". Det kan även bildas andra nedbrytningsprodukter av PCE och TCE.

TCE tillhör enligt IARC (cancerforsknings-myndighet inom WHO, World Health Organisation) grupp 1, "kan orsaka cancer" och PCE tillhör grupp 2A, "kan troligen orsaka cancer". Nedbrytningsprodukten vinylklorid (VC) är också klassad som skadlig och cancerframkallande (tillhör grupp 1) för människa. TCE har påvisats men inte alls i lika stor utsträckning som PCE. VC har endast uppmätts i låg halt i ett fåtal punkter i området.

Det finns flera olika slags jämförvärden och riktvärden för dessa ämnen, både i Sverige och i resten av världen. Till grund för beräkningarna av riktvärden ligger många studier av både påverkan på människa och djurförsök. Man utgår i beräkningarna från TDI, vilket är en förkortning av "Tolerabelt Dagligt Intag", alltså hur mycket av ett ämne en människa kan få i sig utan att lida skada. Gränsen för TDI sätts för att skydda även den känsligaste individen såsom tex barn, gravida, allergiker etc. Detta gör man vanligen genom att generellt ansätta en så kallad osäkerhetsfaktor om 10 ggr för skillnader mellan människor. Att riktvärdena varierar mellan länder beror på att olika länder ser olika på hur många cancerfall per invånare som kan accepteras för ett tillräckligt skydd av människors hälsa.

Enligt Livsmedelsverket bör inte summan av TCE och PCE vara högre än 10 µg/l och VC bör ej vara högre än 0,5 µg/l i ett dricksvatten. Riktvärdena är samstämmiga med riktvärden för dricksvatten framtagna av WHO. WHO har satt summan av TCE och PCE till 10 µg/l framförallt för att långsiktigt skydda grundvatten. WHO har nyligen (mars 2022) publicerat reviderade riktvärden för TCE och PCE i dricksvatten där de har kommit fram till att riktvärdet för TCE sänks från 20 µg/l till 8 µg/l medan man istället höjer riktvärdet för PCE från 40 µg/l till 100 µg/l.

På samma vis som för dricksvatten baseras riktvärden för inomhusluft på olika toxikologiska studier och även här utgår man från TDI eller referenskoncentrationer för inandning. Naturvårdsverket såg nyligen över om det fanns ett behov av att justera de svenska riktvärdena för jord med anledning av att man i USA använt en extra osäkerhetsfaktor på sina referensvärden. Naturvårdsverket kom fram till att det inte fanns behov av att reviderad de svenska riktvärdena för förorenad mark.

Sammanfattningsvis, de riktvärden för dricksvatten och inomhusluft som finns för de föroreningar som förekommer vid f.d. Färgaren skyddar människor från att påverkas av exponering från förorening både under kort tid och lång tid (hela livet) och tar även hänsyn till att de känsligaste individerna (t.ex. barn) kan exponeras.

Om uppmätta halter i källområdet respektive inomhusmiljön

Det är i detta sammanhang väldigt viktigt att förklara att det är en stor skillnad på vad som har mätts upp i marken i källområdet och vad som har mätts upp i inomhusmiljö.

Det område som ska saneras kallas åtgärdsområdet. I åtgärdsområdet finns ett högförorenat område som kallas källområde. Från källområdet sprids förorening till omgivande miljö. Källområdet avgränsas genom en samlad bild av väldigt många olika mätningar i olika media (jord, berg, i markens porer och i grundvatten i jord och berg). Förenklat kan man översätta det med att det inom källområdet påträffas halter i grundvattnet över 1000 µg/l. Som högst har det inom källområdet mätts upp ca 5000 µg/l i grundvattnet. Förorening

utanför källområdet kommer med tiden att minska om förorening i källområdet försvinner.

Utanför åtgärdsområdet förekommer det också spår av föroreningen men halterna är mycket lägre.

Exempelvis förekommer det halter i grundvatten på ca 50-100 µg/l i några energibrunnar och i berggrummet vid sandsilon. Bedömningen är att de spår av förorening som påträffas utanför åtgärdsområdet inte utgör någon risk och därmed inte heller något saneringsbehov.

I inomhusmiljön där människor vistas och kan exponeras för förorening via intag av dricksvatten och inandning av luft är halterna, till skillnad mot halterna i mark och grundvatten i källområdet, mycket låga. Av 73 dricksvattenprover i fastigheterna Obygden 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16 och 18 är det endast två enstaka prov som har visat halter över riktvärdet för dricksvatten (12 respektive 18,6 µg/l), och i två fastigheter har halter i inomhusluften över det så kallade referensvärdet för inomhusluft (PCE) eller riskvärdet för inomhusluft (TCE) påvisats. Det bör här nämnas att det huvudsakligen är PCE som har detekterats. TCE förekommer i mycket mindre utsträckning i både luft och vatten. Trots att endast ett fåtal prover visade på värden över riktvärden installerades skyddsåtgärder i de fastigheter närmast den gamla tvättens placering (Obygden 10, 11, 13, 15, 16 och 18) eftersom det var sannolikt att undersökningsarbetet skulle ta tid och då det också fanns en utbredd oro för föroreningen hos boende. Syftet med skyddsåtgärderna är och har varit att säkerställa boendemiljön fram till dess att undersökningar och åtgärder är klara. Efter att skyddsåtgärderna installerades har halterna i både vatten och luft minskat. Ett undantag av Obygden 11 där halten i inomhusluften är i stort sett oförändrad trots olika typer av ventilationsåtgärder.

Eftersom det inte har mätts upp några halter i dricksvatten som föranleder någon åtgärd, förutom för de hus som fått tillfälliga vattenledningar installerade har heller inte myndigheterna uppmanat boende att spola vatten för att hålla nere halten av förorening i dricksvattnet. Detta har skett på eget initiativ från boende. Kommunen har dock åtagit sig att stå för den ökade kostnaden som spolningen innebär som ett sätt att tillmötesgå de boendes oro för dricksvattnet

eftersom de vill spola trots att halterna är under Livsmedelsverkets dricksvattenkriterier.

Som en extra säkerhet och för att bemöta fastighetsägarnas oro har även frukt och bär från källområdet provtagits. Detta har gjorts trots att andra studier visat att ämnet inte tas upp och lagras i frukt och bär. Den utförda provtagningen från området har bekräftat att varken frukt eller bär innehåller någon förorening. Att det inte skulle gå att äta frukt och bär från trädgårdarna, vilket vid flertalet tillfällen har uppgivits i media, är således fel och grundat på känsla i stället för fakta.

Om inlösen

De fastigheter som ingår i det område som behöver tas i anspråk för den kommande entreprenaden kommer hanteras på ett särskilt sätt. Eftersom byggnader på dessa fastigheter behöver rivas för att på ett effektivt sätt möjliggöra saneringen behövs en lösning som inte innebär allt för stora bekymmer för nuvarande fastighetsägare.

Detta har lett till att Jönköpings kommun åtagit sig att köpa dessa fastigheter - under förutsättning att projektet, trots att förvärvet i juridisk mening skulle kunna medföra ett ansvar enligt Miljöbalkens 10 kap. 3§, kan beviljas bidrag för åtgärden.

Genom ett undantag i förordningarna om statlig finansiering bedöms detta vara möjligt under de förutsättningar som råder på just den här platsen. Projektet kommer alltså kunna beviljas statlig finansiering trots att kommunen förvärvar de berörda fastigheterna eftersom kommunens intention med förvärvet just är att möjliggöra åtgärden.

Den fastighetsvärdering som utförs behövs för att ansökan om statlig finansiering ska bli komplett. Värderingen bedömer bland annat värdeökning samt byggnaders och markens värde och kommer sedan att ligga till grund för den ersättning som kan ges för de byggnader som behöver rivas. Det är enbart byggnader som behöver rivas på grund av föroreningssituationen eller på grund av att platsen behövs för entreprenaden, som kommer att kunna ersättas med statliga medel.

För att statlig finansiering ska kunna lämnas uppställs krav på att värderingen görs av en auktoriserad

värderare. Det är alltså inte möjligt att anlita en mäklarfirma för att göra den värdering som krävs.

Eftersom kommunen avser att lösa den olyckliga situationen som råder för nuvarande fastighetsägare genom att förvärva de berörda fastigheterna är det även rimligt att kommunen tar del av den värdering som nu görs.

Om försäljning av fastigheter

Det finns inga hinder för att köpa eller sälja fastigheter utanför det område som är direkt berört av den kommande åtgärden. Den ansvarsregel i 10 kap. 3 § MB som nämns ovan och som innebär att en köpare av en privatbostadsfastighet i vissa fall kan få ansvar för en förorening, gäller enbart om köparen vid förvärvet känner till att fastigheten är så förorenad att det föreligger risk för skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön, och att föroreningen därför kan behöva åtgärdas. I aktuellt fall har undersökningar visat att det enbart är inom ett visst område som åtgärder behöver ske på grund av sådan risk (spridning av förorening). För att ett ansvar ska bli aktuellt att utkräva behöver en tillsynsmyndighet ställa krav på något som ska genomföras. I det aktuella fallet är bedömningen att den åtgärd som ska genomföras i källområdet/åtgärdsområdet ska vara tillräcklig och därför bör det saknas skäl för en tillsynsmyndighet att rikta krav mot någon privatperson.

Som säljare har man upplysningsplikt och en köpare har undersökningsplikt. Därför bör man som säljare upplysa om föroreningsituationen i omgivningen, samt om något provtagits på fastigheten och vad resultaten i så fall visade. Som tidigare nämnts i detta infobrev så innebär det ingen risk att leva och bo i närområdet. Eftersom kontrollpunkter för åtgärden kan komma att behöva läggas på omkringliggande fastigheter så är det bra att informera en köpare även om detta.

Exakt vilka fastigheter som kommer att beröras av kontrollpunkter går inte säga i dagsläget. För de fastigheter som berörs av en eller flera kontrollpunkter så handlar det om mindre ingrepp såsom uppföljande mätningar av inomhusluft, dricksvatten, vattennivå och halt i grundvattentrör/energibrunn eller porluft i mark. Kontrollpunkterna används för att följa åtgärdens

effekt och för att utvärdera att ingen påverkan på området utanför åtgärdsområdet sker.

Det kan uppfattas som ett problem att området förekommit frekvent i media och det kan i sin tur avspeglats på marknaden genom att området med anledning av det blivit mindre attraktivt. Man kan dock vända på resonemanget till viss del, en fastighet som provtagits och där resultaten visat att föroreningen från den gamla kemptvätten inte innebär någon risk, kan ha en fördel ur värdesynpunkt. Det är en extra säkerhet som inte finns för andra fastigheter inom en stad (en stad är ju alltid påverkad av förorening i någon mån).

Att fastigheter i området säljs innebär heller inget hinder för att få statlig finansiering för den åtgärd som ska genomföras eftersom finansieringen kommer vara knuten till de fastigheter som ingår i åtgärdsområdet.

Resterande arbete under 2022

Det finns ett behov av att avgränsa föroreningen i berg i riktning nordost ut från källområdet (mot Obygden 9 och 12) men det är i dagsläget inte bestämt när och i så fall vilka ytterligare undersökningar som ska göras. Att det inte är bestämt beror på att det ännu inte är beslutat om de avgränsande undersökningarna som behöver göras vid Obygden 9 och 12 ska göras i anslutning till entreprenaden för åtgärden eller om de ska göras innan.

De arbeten som kommer bli aktuella är, oavsett tidpunkt, ytterligare borrhål i berg och undersökning av föroreningsförekomst med FLUTE. Det kommer med andra ord vara samma typ av undersökningsarbeten som har utförts under 2021. Därutöver kan vattenledningen i Åsensvägen komma att grävas fram och ledningsgraven undersökas med avseende på föroreningsförekomst. Vattenledningarna på Obygden 9 och 12 kan även komma att grävas fram om det finns ett fortsatt behov efter att vattenledningen i Åsensvägen har undersökts.

Uppföljande kontroller av grundvattennivåer och halter i grundvatten kommer även att utföras.

Sommaruppehåll

Under 4 juli-15 augusti kommer projektorganisationen till stora delar vara på semester och resursbrevlådor i

de olika organisationerna bevakas inte med samma frekvens som övriga delar av året.

Det kommer inte utföras några fältarbeten under denna period.

Nästa informationsbrev

Nästa informationsbrev är tänkt att skickas ut i oktober men kan komma att tidigareläggas om det finns behov av att delge information.

KORTFATTAD INFORMATION OM RISKER MED FÖRORENINGEN VID FD FÄRGAREN

- Det är en stor skillnad på vad som har mätts upp i marken i källområdet och vad som har mätts upp i inomhusluft och dricksvatten, dvs. den faktiska exponeringen.
- I källområdet mäts höga halter i marken. I inomhusmiljön och i dricksvatten, där den faktiska exponeringen kan ske, mäts låga eller inga halter.
- Att ett ämne kan mätas är inte samma sak som att det innebär en risk.
- De riktvärden för dricksvatten och inomhusluft som finns för de föroreningar som förekommer vid f.d. Färgaren skyddar människor från att påverkas av exponering från förorening både under kort tid och under lång tid (hela livet) och tar även hänsyn till att de känsligaste individerna (t.ex. barn) kan exponeras.
- Om uppmätta halter i inomhusluft och dricksvatten är under gällande rikt- och gränsvärden är risken acceptabel, dvs väldigt låg.
- Det är endast i totalt tre fastigheter som det har mätts upp förorening i inomhusluft och/eller dricksvatten över gällande riktvärden. Dessa fastigheter har fått tillfälliga vattenledningar ovan mark och åtgärder för inomhusluften.
- Den utförda provtagningen av frukt och bär har bekräftat att varken frukt eller bär innehåller någon förorening. Det är riskfritt att äta frukt och bär i området. Att det inte skulle gå att äta frukt och bär från trädgårdarna, vilket vid flertalet tillfällen har uppgivits i media, är således felaktigt.
- Det område som ska saneras kallas åtgärdsområdet. I åtgärdsområdet finns ett högförorenat område som kallas källområde. Från källområdet sprids förorening till omgivande miljö. Förorening utanför källområdet kommer att minska om förorening i källområdet försvinner. Åtgärdsområdet är det område där det bedöms finnas ett åtgärdsbehov.
- Utanför åtgärdsområdet förekommer det också spår av föroreningen men halterna är mycket lägre. Exempelvis förekommer det halter i grundvatten på ca 50-100 µg/l i några energibrunnar och i berggrummet vid sandsilon. Bedömningen är att de spår av förorening som påträffas utanför åtgärdsområdet inte utgör någon risk och därmed inte heller något saneringsbehov.
- De fastigheter som ingår i åtgärdsområdet kommer att behöva rivas, för att på ett effektivt sätt möjliggöra saneringen. Detta har lett till att Jönköpings kommun åtagit sig att köpa dessa fastigheter.
- Fastigheter som inte har förorening som innebär risk för människors hälsa eller miljö, och som inte ingår i åtgärdsområdet för sanering, ingår således inte i förslag om rivning och inlösen.

HUR KAN VI STÄLLA FRÅGOR OCH LÄMNA SYNPKTER?

Det är viktigt att alla som berörs av föroreningsituationen får samma möjlighet till information. Det är därför som vi skickar ut informationsbrev och anordnar möten där du själv får välja om du vill delta eller inte. Alla är välkomna att skicka in frågor som vi därefter kan besvara i e-post eller i informationsbrev om frågan och svaret är sådana att det kan intressera andra än frågeställaren. Ni når oss på följande:

Sveriges geologiska undersökning, SGU: Svarar på frågor om föroreningsituationen, fältarbetet, framtida åtgärder, bidragsansökan mm. E-post: fargaren@sgu.se

Jönköpings kommun: Svarar på frågor om kommunens roll i de åtgärdsförberedande undersökningarna. E-post: malin.landin2@jonkoping.se

Tillsynsmyndigheten: Utövar tillsyn över de åtgärdsförberedande undersökningarna. Svarar på frågor om andra förorenade områden i kommunen. E-post: malin.landin2@jonkoping.se

Länsstyrelsen i Jönköpings län: Svarar på frågor om bidragssystemet, bidragsansökan och frågor om andra förorenade områden i länet. E-post: fargaren.jonkoping@lansstyrelsen.se

Frågor som kommer in tas om hand och diskuteras gemensamt av berörda myndigheter. Beroende på var frågan hör hemma så svarar ansvarig myndighet dig så snart som möjligt.

TRE MYNDIGHETER – OLIKA ROLLER

Sveriges geologiska undersökning, SGU, kan på begäran av en kommun vara huvudman för ett saneringsprojekt i kommunens ställe. Då sker saneringen helt eller delvis med statsbidrag och i samverkan med Länsstyrelsen och Naturvårdsverket. Detta är fallet i före detta Färgarens kemiska tvätt, där SGU som huvudman har rollen som utförare och expertmyndighet samt beställare av undersökningar och utredningar. SGU har inte ansvar enligt miljöbalken för föreningen. Du kan läsa mer om SGUs roll i sanering av bidragsfinansierade områden här: www.sgu.se/samhallsplanering/fororenade-omraden/bidragsfinansierad-sanering

Länsstyrelsen i Jönköpings län fungerar framför allt som bidragsförmedlare och kontakt gentemot Naturvårdsverket.

Jönköpings kommun har flera roller. Miljö- och hälsoskyddsnämnden är tillsynsmyndighet över det förorenade området. Tekniska kontoret hanterar frågor som rör vatten, avlopp, gator, arbetar med fastighetsfrågor och har dessutom stor kunskap om förorenade områden. De ingår därför i projektgruppen för området. Kommunens jurister, kommunikatörer och politiker är också väl insatta i ärendet.

Läs mer på:

www.lansstyrelsen.se/jonkoping/miljo-och-vatten/kemtvatt-fargaren.html

www.sgu.se/samhallsplanering/fororenade-omraden/pagaende-projekt/fd-fargaren-jonkoping

www.jonkoping.se/naringslivarbete/tillstandreglerochtillsyn/miljofarligverksamhet/fororenadmarkmarksanering/fororenadmarkfargarenmariebo

Extern allmän information:

För de som önskar mer information av generell karaktär hänvisas till den så kallade EBH-portalen, via länken nedan. <https://ebhportalen.se>

